

”Omfattande illegal jakt på björn i nationalparker”

DN.se Debatt Publicerad 2008-12-28

Naturfilmare slår larm: Parollen ”skjut, gräv och tig” gäller för tjuvjakten i norra Sverige. I nationalparken Sarek som är en del av världsarvet Lapponia råder ett helt laglöst tillstånd. Som naturfilmare har vi under fyra år kunnat dokumentera en omfattande illegal jakt på björnar, ofta sådana som det bedrivs unik rovdjursforskning kring. Femton fall av illegal jakt kan knytas enbart till en björnhona och hennes ungar. Möjligheten att förvalta rovdjuren i fjällvärldens nationalparker och samtidigt ha en intensiv renskötsel tas inte på allvar av svenska politiker och myndighetsföreträdare. Åtta samebyar med över 300 renskötsel företag har gått så långt som att kräva att det skandinaviska björnprojektets vetenskapliga undersökningar ska stoppas i Europas sista bevarade vildmark. Det skriver filmarna Dag Jonzon och Hans Östbom, vilkas naturdokumentär om en björnhona i Sarek ”Till minne av Rapa” visas i morgon kväll i SVT 2.

Rovdjurens rätt att vara just rovdjur, deras möjligheter att existera i den skandinaviska fjällvärlden och deras förhållande till en ursprungsbefolknings rättigheter att utöva sin renskötsel, är en viktig fråga att lösa i den svenska demokratin. Vad som sker under tystnad i nationalparken Sarek, parallellt med att den parlamentariska utredning om de stora rovdjuren är ute på remiss och en ny framtida rovdjurspolitik ska bestämmas, är inte acceptabelt.

Nationalparkerna Sarek och Stora Sjöfallet inrättades 1909, bland annat för att skydda en svensk björnstam på gränsen till utrotning. Kvar i Sverige fanns nämligen endast 130 björnar. Detta i framför allt två kärnområden; Sarekfjällen i Lappland och Sånfjället i Härjedalen

Den skandinaviska brunbjörnen, som i det vilda kan bli över 30 år gammal, skiljer sig till exempel från den nordamerikanska i många viktiga avseenden. Den är mindre benägen att jaga och ta bytesdjur, äter alltså mindre av kött men desto mer av rötter, växter, myror, insekter och bär. Den utgör också ett mindre hot mot människan än sina amerikanska artfränder. Det är i Norden framför allt älgarnas och renarnas kalvar, som löper risk att dödas av björn. Men brunbjörnen är inte en särskilt framgångsrik eller ihärdig predator på vuxna älgar eller renar.

När björnarnas antal ökar i Sverige betyder det inte att så sker överallt eller att ökningstakten är lika i alla delar av landet. I den lappländska fjällvärlden är björnen faktiskt på reträtt och tillbakagång. Hotet mot fjällens björnar kommer från en omfattande illegal jakt, summerar det skandinaviska Björnprojektet i sin slutrapport.

I Sarek är det Rapa - björnmamman i Rapadalen - som kommit att symbolisera björnforskningen. Hon märktes 1984 när hon var ett år gammal, med en liten örnsändare. Hon växte upp i Rapadalen, mitt inne i Sareks nationalpark. Som vuxen sövdes hon och fick ett halsband med en radiosändare för att kunna pejlas och iaktas av forskare och naturbevakare. Under sitt 24-åriga liv har hon nu fött sju kullar med 16 ungar och gett oss helt nya kunskaper

per och inblickar i björnarnas liv och beteenden. I Sarek startade 1984 vad som har utvecklats till Euroasiens mest omfattande rovdjursforskningsprojekt.

Hur har det då gått för Rapa och hennes ungar? Rapa var fem år gammal innan hon fick sin första kull. Det var två honungar, som döptes till Mia och Pia. De levde djupt inne i nationalparken i sex respektive 12 år men ingen av dessa björnar, eller ens deras ungar, lever i dag. Sändarna tystnade plötsligt en och en efter varandra, utan bevisbar förklaring. Rapa fick en andra kull först 1992 och där hittar vi ett första glädjetecken i hennes historia. Rapa födde då en dotter som fick namnet Tielma. Hon är den enda av Rapas åtta honungar som överlevt, vuxit upp och fått egna ungar i sitt hemområde, längre ner i Rapadalen.

Sommaren 2005 blev det trillingfödslar i Rapadalen. Rapa och hennes döttrar Tielma och Jekna fem år, förstföderska det året, födde var sin kull. Rapa fick för första gången endast en unge det året, men ungen försvann efter endast en månad. Björnen har ett så kallat infanticidbeteende, det vill säga hannar biter ihjäl ungar som de inte är fäder till. Honan kommer då snabbt i brunst igen, parar sig med den nye hannen och för just dennes gener vidare. Det troliga är att en björnhanne bet ihjäl Rapas unge det året. Rapa sågs nämligen i början av sommaren med en för forskningen okänd björnhanne och fick två ungar i en ny kull året därpå 2006. Tielma fick 2005 tre ungar, som hon fortfarande i somras tog hand om. Jekna däremot vandrade i väg från Rapadalen upp i fjället mot renkalvningslanden våren 2005. Hon och hennes ungar är sedan dess försvunna. Sändaren tystnade utan att björnfamiljen hittades.

I början av juni 2007 parade sig Rapa för åttonde gången, men följde sedan sin partner upp på fjället och in i ett av renarnas kalvningsområden. Ett helt nytt och överraskande beteende för Rapa, som tidigare mycket sällan lämnat Rapadalens lugna trygghet. Däruppe på högfjället någonstans tystnade hennes sändare och varken hon själv eller det halsband hon bar har sedan dess påträffats. Björnhonan Rapa är och förblir borta och med henne möjligheten att få ett helt och fullbordat björnliv dokumenterat. En stor förlust för forskningen och en tragedi för Nationalparksskyddet i Sverige.

Möjligheten till skydd och övervakning av nationalparksförordningen från 1987 måste stärkas. Nationalparken kom till för att skydda djur och natur, men intresset eller möjligheten att hävda rovdjurens rätt att existera där har minskat, på bekostnad av argument som stärker människors kulturella anspråk i området. Världsarvet Laponia är ett av fyra som tillkommit för att värna ursprungsfolkens rätt. De tre andra finns hos aboriginerna och maorierna i Australien och Nya Zeeland och här finns en intressekonflikt mellan nationalparkens och världsarvets syfte.

I Sarek har det gått så långt att åtta samebyar med över 300 renskötselföretag och omkring 65 000 renar kräver att det skandinaviska björnprojektets vetenskapliga undersökningar ska stoppas. Samebyarnas inställning är att den forskning som bedrivs i världsarvet Laponia ska gå i linje med brukarnas villkor och på ett sätt som stämmer med världsarvets värden och att björnforskningen har spelat ut sin roll efter mer än 20 års verksamhet.

Möjligheten att förvalta rovdjuren i fjällvärldens nationalparker och samtidigt ha en intensiv renskötsel, är en alltför viktig fråga för att inte tas på allvar av svenska politiker och myndighetsföreträdare. Det finns vida spritt en uppfattning om vad som är rovdjurens rättigheter i Sverige i dag; Koden lyder: SGT, det vill säga Skjut, Gräv och Tig - en uppfattning som inte hör hemma i en demokrati, men som kastar ett mörkt moln också över nationalparken Sarek i dag.

Det är tack vare sändarförsedda björnar som vi kan ha en uppfattning om vad som händer i Sarek. Utan en förvaltning som bygger på fakta och kunskap, blir nationalparken ett skydd för den olagliga jakten. Utan förnuftig och på kunskap reglerade ersättningar för de renar som blir till rovdjursföda kan ingen rovdjurspolitik fungera.

Uppgifterna om den illegala jakten måste tas på största allvar. Omfattningen och omständigheterna måste utredas noggrant som en del i den fortsatta processen i utvecklingen av Lapponia som ett arv för allas vår framtid.

Forskarbjörnen Rapas 24 åriga liv och försvinnande manar till detta, efter att hon sövts, gett underlag för ny skandinavisk björnkunskap, filmats och sedan med största sannolikhet skjutits illegalt. Det framtida värdet av ett levande Rovdjurstorg i Rapadalen, i Europas sista bevarade vildmark, är en kvalitetsstämpel på en långsiktig hållbar rovdjurspolitik. Något som är, eller borde vara, helt fundamentalt, både i en nationalpark och ett världsarv värdiga sina namn.

DAG JONZON
HANS ÖSTBOM